

Različni pristopi poučevanja govora kot dodana vrednost pouka tujega jezika

Izr. prof. dr. Hotimir Tivadar,

Oddelek za slovenistiko, Filozofska fakulteta v Ljubljani

hotimir.tivadar@ff.uni-lj.si

*[Ljubljana, 27. 6. 2018, Filozofska fakulteta, Junjsko izobraževanje Centra
za SDT]]*

NAJPREJ ... Viri in literatura:

- www.fran.si – mnogo različnih slovarjev kot pomoč pri naglaševanju in izgovoru, prevzemanju besed, pomenu besed, tudi zgodovinskem izvoru, narečjih ...
- Dialogi, grafi fonemov, kjer ni drugače navedeno, in primeri vaj s posnetki (CD) so iz nastajajoče vadnice Fonetika 1.

Literatura o govoru:

- Toporišič, Jože, 1991, 2000: Slovenska slovnica, poglavje Glasoslovje.
- SAZU: Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ – tudi na CD-ROM-u)
- SAZU: Slovenski pravopis 2001 (poglavje Glasoslovje, slovar – tudi na CD-ROM-u)
- ŠKARIČ, Ivo, 2003: Temeljni suvremenoga govorništva.
- 1999: V iskanju izgubljenega govora (1. ponatis). Ljubljana: Šola retorike.
- Ana ZWITTER, Darinka VERDONIK, 2011: *Slovenski govorni korpus Gos*. Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko.
- TIVADAR, Hotimir, 2003: Aktualna vprašanja slovenskega pravorečja. [281]–299.
- 2003: Kontrastna analiza slovenskih i hrvatskih vokala (mogući izgovorni problemi sa slovenskog aspekta)/ Contrastive analysis of Slovene and Croatian vowels (some pronunciation problems of Croatian speakers of Slovene). *Govor/Speech* 20/1-2. 449–467.
- 2004: Priprava, izvedba in pomen perceptivnih testov za fonetično-fonološke raziskave (na primeru analize fonoloških parov)/Design, implementation and significance of perception tests for phonetic and phonological research (the case of phonological pairs) *Jezik in slovstvo* 49/2. 17–36.
- 2007: Język słoweński: osnovne fonetične in fonološke značilnosti slovenskega jezika v 21. stoletju. V: SAWICKA, Irena (ur.). *Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków s.lowiańskich. 2, Fonetyka, fonologia*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Instytut filologii Polskiej, 2007, str. 505-530.
- 2008: Pravorečje, knjižni jezik in mediji. *Slovenski jezik, literatura, kultura in mediji*. 24–35.
- 2010: Normativni vidik slovenščine v 3. tisočletju – knjižna slovenščina med realnostjo in idealnostjo. *Slavistična revija* 58/1. 105–116.
- 2011: Vzpostavitev razmerij med govorom in branjem, recitacijo in igranjem. *Meddisciplinarnost v slovenistiki*. 15–22.
- 2011: Regionalna (in socialna) različnost slovenskega (knjižnega) jezika v zgodovini in sedanjosti. *Globinska moč besede*: 80–91.
- 2012: Codification of the Spoken Language: An Example of Contemporary Slovene. *Linguistica* 52. 337–348.
- (-- 2016: Tivadar, H. (2015). **Vloga pravorečja in njegovo poučevanje v slovenskem osnovno- in srednješolskem izobraževanju.** (<http://www.jezikinslovstvo.com/pdf.php?part=2015%7C3-4%7C161%E2%80%9393172>))

...

In še ena knjiga o govorici telesa in bontonu:

- KNEŽEVIČ, A. N., 2006: *Se znamo obnašati? (Sodobno vedenje od A do Ž)* – 1. ponatis. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Interdisciplinarno delovanje

RETORIKA – aplikativna disciplina javnega govorjenja

FONETIKA – jezikoslovna disciplina, ki raziskuje govor

PRAVOREČJE – aplikativna disciplina o pravilnosti javnega govora

- nekoč pouk govora namenjen samo postavljanju naglasov in govornotehničnim vajam

I. Retorika

**“Kjer se govori javno, se upošteva pravila retorike”
(Škarić 2003: 9)**

- prepogosto le ekonomistični – preprodajalni vidik ☹

Retorika ni SAMO !! veščina prepričevanja

KER že:

- **Aristotel govori o retoriki kot instrumentu spoznavanja, razjasnitve nejasnosti, ne pa zamegljevanja resnice!**

Povezanost z današnjo fonetiko?

- **jasna artikulacija** (odpreti usta in uporabljati trebušno prepono – 🗨️)
- **kakovostna artikulacija fonemov in njihovih variant** (predvsem samoglasnikov)
 - učinek: sprejemljivost sogovorcev
- **ustrezno naglaševanje**
- **smiselna členitev s premori**

»Govori, kot se govorjenju spodobi, in piši, kot se spodobi pisanju! ... /G/ovor je v meni, in če se vrnem k sebi, ga bom našel.«

(Ivo Škarić, V iskanju izgubljenega govora, 1999: 35)

PRIPRAVA NA GOVOR(ni nastop)

- ⌘ SPROŠČENOST, TODA NE RAZPUŠČENOST! – govor je naravni proces
 - ZBUJANJE: »pretegnite se«, »umijte se«
 - začutite prepono: »ležanje v travi z rokami pod glavo«
- ⌘ BODIMO POKONČNI, ODPRTI, A NE NAPETI
 - VZRAVNAVNO SEDENJE, SPROŠČENOST celega telesa (tudi noge)
 - ROKE NAJ BODO SPROŠČENE (in vidne)
 - najbolje je, če jih ne »opazite«

POMNI:

- **pravilni položaj telesa (ustrezno sedenje – vzravnano, noge sproščene), da je govorna cev prosta in prepona »nevkleščena«**
- ⌘ **lažji govor, tudi manj napete glasilke – manj naporno**
- ⌘ **!!! smiselno povezovanje stavkov**

⌘ Higiena glasu (glasilk)

- **govorjenje s prepono – ne dvigujejo se ramena, polni se trebuh**
- **pred govorom se ogrejte**
 - **smeh »iz želodca« ...**
- **primerno vlažne glasilke – !voda najprimernejša!**
 - **PROBLEM: kajenje, prah, prehlad, žgane pijače, kašljanje na vso moč ☒ izsušijo glasilke, »suho grlo«, hripavost**
 - **»žgečkanje v grlu« – posledica nervoze**
- **izogibajte se šepetanju, kričanju (pri hitrem tempu ne višajte registra in jakosti govorjenja)**

Govorjenje v mikrofons

- ≡ mikrofons rahlo pod brado
- ≡ odpirajte usta
- ≡ ne dihajte (»pihajte«) v mikrofons
- ≡ pazite na tleske
- ≡ ne dihajte preveč sunkovito – kontrolirajte govor
- ≡ ne govorite preglasno

Govorna artikulacija

- ≡ izgovarjati jasno in razločno, kar ni nujno počasi
- ≡ pred vsakim govornim nastopom priprava na govorjenje (razgibati govorila – ustnice, jezik ...)

PETJE ZA BOLJŠO ARTIKULACIJO (sunkovito – staccato)

fonetično: slovenski soglasniki so »konkretni«

Naša četica koraka

Naša četica koraka,
strumno in veselo,
drug za drugim v ravni vrsti,
zdaj gremo na delo.

Jurčku bomo pomagali,
hišico zgraditi,
da bo mogel svoje zajčke
pred lisico skriti.

Žiga žaga, poje žaga,
rom, pom, pom kladivo,
mi pa vsi najboljše volje
delamo marljivo.

<https://www.youtube.com/watch?v=qdWITAKxl28>

Siva pot (A. Mežek) ...

Čim več pojte, ker petje pripravi »govorni aparat« in nas sprosti.

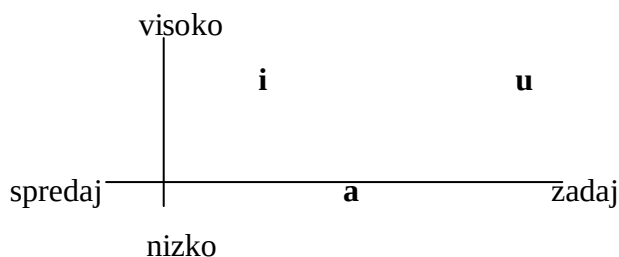
PRIPRAVA NA GOVOR

- RAZLOČEN GOVOR („odpiraj usta“)
 - KNJIŽNI GOVOR (nenarečni in tudi jasneje artikuliran)
 - TODA: »narečje ni greh«!
- **VSEBINA**
 - obvladanje tematike – priprava (pisno; miselno) ✓
 - motivacija študentov ✓
 - ISKRENOST ✓
- **SPROSTITEV**
 - „ZBUDITE SE“
 - pretegnite se
 - zazečajmo – odprimo govorno cev!
 - Petje sprošča – pripravi govorni aparat (*Mojster Jaka*)
 - dihanje s prepono
- **SKRB ZA TELO**
 - glasilke
 - dihanje s prepono – boljši govor
 - vzravnano telo (odprtost)

Slovenski glasovi (tj. fonemi in njihove variante)

1 SAMOGLASNIKI

Samoglasniški trikotnik

Samoglasniki se med seboj ločijo po tem, kako je **oblikovana govorna cev** (kakšna je njena odzvočnost) – pri naših samoglasnikih ji obliko določa jezik ob zaprtem vходу v nosno votlino, zato so vsi naši samoglasniki ustni.

Če je proti srednjemu trdemu nebu sorazmerno visoko dvignjen prednji del jezika nastane **i**, če je zadnji del jezika proti mehjemu pa **u**. Če se jezik iz položaja mirovanja malo zniža, nastane **a**.

V izgovornem prostoru samoglasnikov so še **sredinski samoglasniki**:

- če se jezik iz položaja za **i** spušča v smeri k **a**, se izgovori najprej **ozki e** in nato **široki ε**
- če se jezik zadaj od **a** dviga proti **u**, se najprej izgovori **široki o** in nato **ozki o**
- če je jezik v položaju mirovanja, slišimo **polglasnik (ə)**, zapisan z **e** in črko **r** (če sta ob **r** soglasnika)

Ves sestav slovenskih knjižnih samoglasnikov se vrti okoli naslednjih osmih **izgovornih točk**, po katerih so tudi imenovani (Toporišič 2000: 48):

	sprednji	nesprednji		
		srednji	zadnji	
visoki	i		u	nesredinski
sredinski	e			o
	ε	ə	o	
nizki		a		nesredinski

1.1 Vaje za razlikovanje samoglasnikov (za čisto barvo samoglasnika)

Izvajaj polglasno, hitro, s pozornostjo na kakovost izgovorjenega samoglasnika.

A	I	U	É	Ê	Ó	Ô
pata	pita	puta	peta	peta	pota	pota
gala	giga	gulag	gela	Gera	gola	gola
šala	šila	šupa	šepa	šesta	šola	šopek
vara	vira	kura	vera	Vera	volja	voda

ves, pes, bezeg, megla, šel, prvi, prvovrstni ...

- »Čista znanost«: Slika 1: Opredelitev samoglasniških fonemov v Slovenski slovnici (Toporišič 2000: 48, 1991: 42)

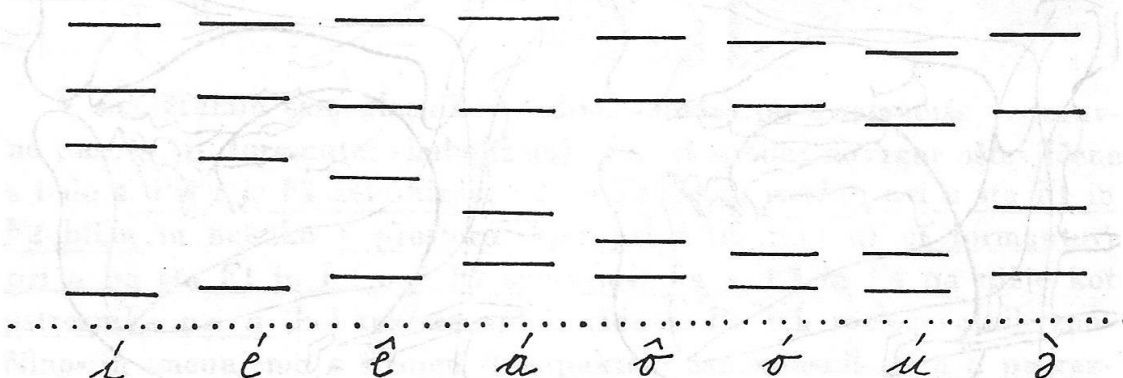
42

Glasoslovje

Ves sestav slovenskih knjižnih samoglasnikov se suče okoli naslednjih osmih izgovornih točk, po katerih so tudi imenovani:

	Sprednji	Nesprednji	
		Srednji	Zadnji
Visoki	i		u
Sredinski	e ɛ	ə	ɔ
Nizki		a	

Preglednici sheme formantov in sonagramov posameznih samoglasnikov:

II. Pomen pisave – povezanost zapisa in govora¹

1. Poslušajte in preberite besede. Pazite na naglas (naglašeni samoglasniki so podčrtani).

Slovenski glasovi so izgovorjeni jasno, čisto in navzven – »clear and out«. Pazite še posebej na naglašeni samoglasnik.

CD¹

A	<u>a</u> vto, <u>a</u> vtobus
B	ban <u>a</u> na, b <u>a</u> nka
C	ce <u>s</u> ta, ce <u>n</u> ter
Č	čo <u>k</u> ol <u>a</u> da, č <u>i</u> ps
D	de <u>n</u> ar, de <u>d</u> ek
E	<u>e</u> vro, Evro <u>p</u> a, <u>e</u> nkrat
F	fakult <u>e</u> ta, f <u>a</u> nt, fotograf <u>i</u> ja
G	go <u>r</u> a, go <u>s</u> pa
H	hi <u>š</u> a, hr <u>a</u> na
I	<u>i</u> nternet, info <u>r</u> m <u>a</u> cija
J	ja <u>k</u> na, je <u>z</u> ero
K	krav <u>a</u> ta, kl <u>i</u> ma
L	le <u>k</u> tor, Ljublj <u>a</u> na
M	ma <u>m</u> a, muze <u>j</u>
N	no <u>g</u> a, nogome <u>t</u>
O	<u>o</u> kno, oce <u>a</u> n, o <u>p</u> era
P	pro <u>s</u> im, pogov <u>o</u> r
R	rezult <u>a</u> t, rekl <u>a</u> ma
S	sra <u>j</u> ca, Slove <u>n</u> ija
Š	šo <u>l</u> a, štude <u>n</u> t
T	to <u>r</u> ek, to <u>r</u> ba
U	uč <u>i</u> telj, uč <u>e</u> nec
V	vre <u>m</u> e, v <u>i</u> kend
Z	ze <u>b</u> ra, zve <u>z</u> da
Ž	ži <u>r</u> a <u>f</u> a, že <u>l</u> va

Domača naloga:

Izpišite vse slovenske soglasnike in najдите čim več njihovih variant (pomagajte si s pravopisom, slovnico Jožeta Toporišiča)

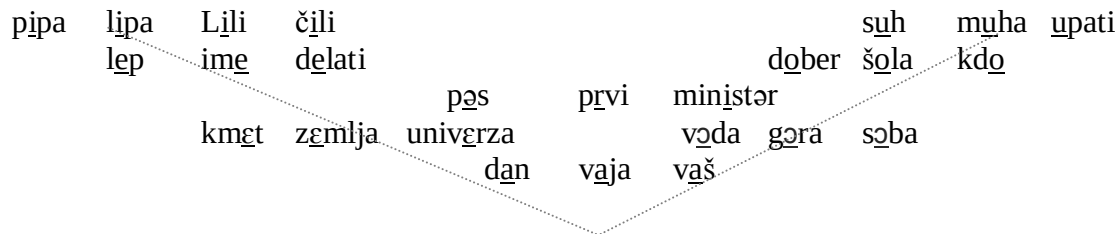
¹ Tivadar, H. 2010. Slovenski jezik med knjigo in Ljubljano. Ljubljana: Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 21. 25–35.

II.1 Ponavljanje glasov – čim več ponovitev

CD²

2. Poslušajte in ponovite besede. Pazite na naglas in izgovor.

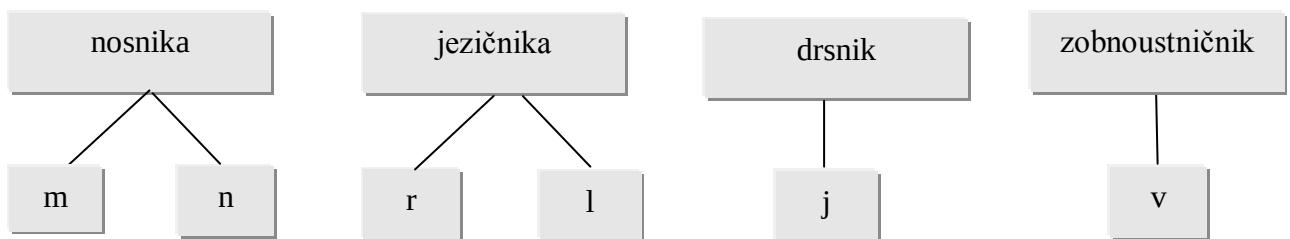
Slovenski samoglasniki so jasno izgovorjeni – »odpiraj usta«.

1.2.1 Zvočniki

Slovenščina ima 6 zvočnikov, največ variant imata zvočnika v in l.

Moj nori lev.
Mlinarjevi.

CD³

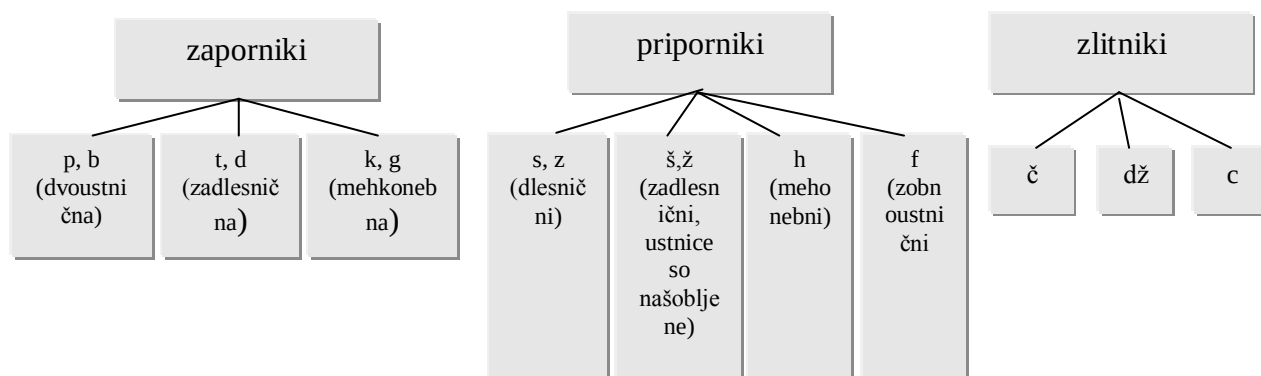
4. Poslušajte in ponovite. Pazite na naglas in izgovor.

m	miza, mama, Maja, mačka
n	noga, Nina, nos
r	Rim, riba, turist
l	lambada, delati, hotel : hotel, žal, delal
v	vino, vedno, nov, vzeti, vsak
j	jajce, jasno, Janez

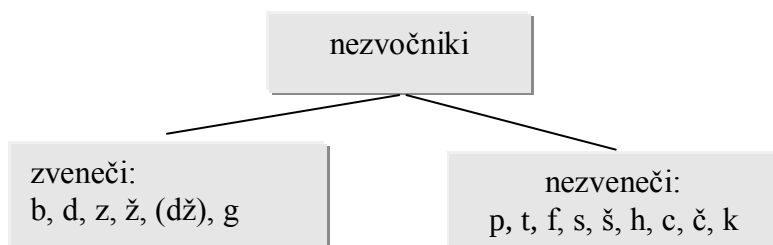
Nezvočniki

Nezvočniki so *zveneči* in *nezveneči*, zato dostikrat niso izgovorjeni enako, kot so zapisani (**nadstropje** [natstropjɛ]).

Nezvočnike delimo na tri skupine, in sicer:

Za slovenščino je pomembna tudi delitev glede na zvonečnost.

Žaba gode **dž**ez.

Ta suhi **š**kafec **puš**ča.

II.2 Soglasniške vaje z vajami za samoglasnike

CD⁵

6. Poslušajte in ponovite. Pazite na naglas in izgovor.

b	boleč <u>ina</u> , ban <u>ana</u>
d	drevo, del <u>avec</u>
g	gondola, glas <u>ba</u>
z	zelo, z <u>ebra</u>
ž	ž <u>alost</u> , življ <u>enje</u>
p	pipa, pamet <u>no</u>
f	Fr <u>anc</u> , fil <u>m</u>
t	t <u>isto</u> , telef <u>on</u>
c	ce <u>sta</u> , ce <u>na</u>
s	suh, so <u>ba</u>
č	češ <u>nja</u> , člo <u>vek</u> , čokol <u>ada</u>
š	š <u>arm</u> , š <u>ala</u>
k	konzon <u>ant</u> , ka <u>m</u>
h	hi <u>ša</u> , hodit <u>i</u>

-
- **Izgovor stavkov in besednih zvez:** Pazite na izgovor fonemov v naslednjih stavkih in rahlo padajočo končno intonacijo

Čarovnik in čarovnica čarata čarobne napitke in napoje.

Čisto počasi je odšla čistit povsem črno okno.

Rdeča nit Mrkaićeve ekonomske politike je liberalizacija slovenskega trga.

Hrvaški policisti so zaprli šest slovenskih državljanov.

Čarovnikov oče je najboljši učitelj svojega majhnega čarovnika.

Veseli smo vašega obiska na naši spletni strani.

Še večkrat bom moral požreti množico neupravičenih šefovih očitkov.

V rubrikah raznih revij je repliciral, polemiziral in kritiziral.

Ljubljančani poleti zelo ljubijo poležavanje in sončenje ob Ljubljani.

Lepa ladjica te lahko pripelje tudi na blejski otok.

Samo slovensko poletje je lahko lepše od skandinavske zime.

V mestih je veliko avtov, ki onesnažujejo okolje in uničujejo gozdove.

Slovenija je najbolj zelena dežela, ki ima veliko gozdov.

Delam, delam, delam, delam kot zamorc. In vedno le delam.

III Pogovor kot vaja za govor

Dialogi

CD²⁷

28. Poslušajte in preberite. Označite naglašene samoglasnike. Odigrajte dialog. Pazite na naglas in izgovor.

Receptor: Dober dan. Želite, prosim?

Turist: A imate kakšno prosto sobo?

Receptor: Imamo. Enoposteljno ali dvoposteljno?

Turist: Enoposteljno sobo za tri noči.

Receptor: Enoposteljna soba z zajtrkom stane 50 (*petdeset*) evrov na noč, torej 150 (*sto petdeset*) evrov za tri noči in še turistična taksa.

Turist: Dobro, vzamem.

Receptor: Potrebujem še vaš osebni dokument.

Turist: Izvolite.

Receptor: Izvolite ključ. Vaša soba je v drugem nadstropju, številka 202 (*dvesto dve*).

Prijetno bivanje vam želim.

Turist: Hvala.

IV Pesem kot motivacija in vaja

In spet pesmi – kot motivacija, sprostitev in tudi vaja (karaoke, ponazoritev določenih fonemov ipd.), a ne iščemo le idealnosti:

Vlado Kreslin: Nekega jutra, ko se zdani

<https://www.youtube.com/watch?v=a5NqmoyoYuo>

Prvi žarek že dviga se iz sna,
glej, nad vodo je svetloba vzšla!
Ko poslednjemu v temi poidejo moči,
novih stotero se sonca veseli.

Nekega jutra, ko se zdani
in se glave ohladijo,
vsak odide svojo pot.

Nekega jutra, ko se zdani
in se solze posušijo,²
nekega jutra, ko se zdani.

Tam pri peči stari, kot včasih tiste dni
s klobuki na omari in toplimi dlanmi,
spomnimo se pesmi stare, ki bila je še od vseh,
glasneje od viharjev se slišal bo naš smeh.

² Na koncu Kreslin reče: skuze ...

Izvajalec: Ansambel Lojzeta Slaka

Avtor besedila: Slavko Podboj

Avtor glasbe: Lojze Slak

(<https://www.youtube.com/watch?v=OlZEtORgR-g>)

Sonce šlo je za goro,
mrak je padel na zemljo,
pesem črička sliši se,
k večernem' počitku vabi vse.

V mojem srcu je nemir
na jesenski ta večer,
tiho stopim sam čez prag,
grem v moj stari čebelnjak.

Kako lepo mi zašumijo,
kako lepo mi zadišijo,
a v srcu mi spomin
na mlade dni budijo.

Čebelice, čebelice,
saj moje ste prijateljice,
pozabi vas nikdar
ta stari čebelar.

V mojem srcu je nemir
na jesenski ta večer,
čriček pesem je odpel,
a meni spomine, čas je vzел.

(prim. Primož Vitez, 2012, Slavifon)

Od narodnozabavnih še kakšna Avsenikova. ☺

- Primerjava različnih slovanskih jezikov: npr. pesem Jagode in čokolada, ki izvedena v slovenščini in hrvaščini ...

**Skupna vaja: Od preprostih besed k pravilom izgovora samoglasnikov
(uporabite naglasna znamenja oz. naglasni znamenji)**

CD⁸

9. Poslušajte in ponovite. Pazite na naglas in izgovor.

mleko
mera
zemlja
gora
most
novo

seja
nevesta
bolero
moka
motor
voda

Oglejte si slovenski film *Kekec* (1963),
poslušajte izgovor in naglas glavnih

- DN: Katera pravila za naglaševanje in izgovor glasov lahko izluščite iz teh besed?

Vaja za študente: Lahko napišete svoje besedilo in ga preberete.

...

Intonacija

besedilna fonetika

Stavčnofonetične zakonitosti

- poudarjanje – smiselnost glede na pomen
- stavčna intonacija – nemonotona
- ***polkadenca*** – ***NEZAKLJUČENOST***
- ***kadenca*** (povedna int.; ***dopolnjevalna ali K/Č vprašanja***) – ***ZAKLJUČEK MISLI!***
- ***antikadenca*** (vprašalna int.; ***odločevalna ali Ali vprašanja; ponovljena vprašanja??***)
- členitev s premori – smiselno členjenje
- ❶ znižan register – vrinjeni stavki!

Prosto tvorjenje besedil

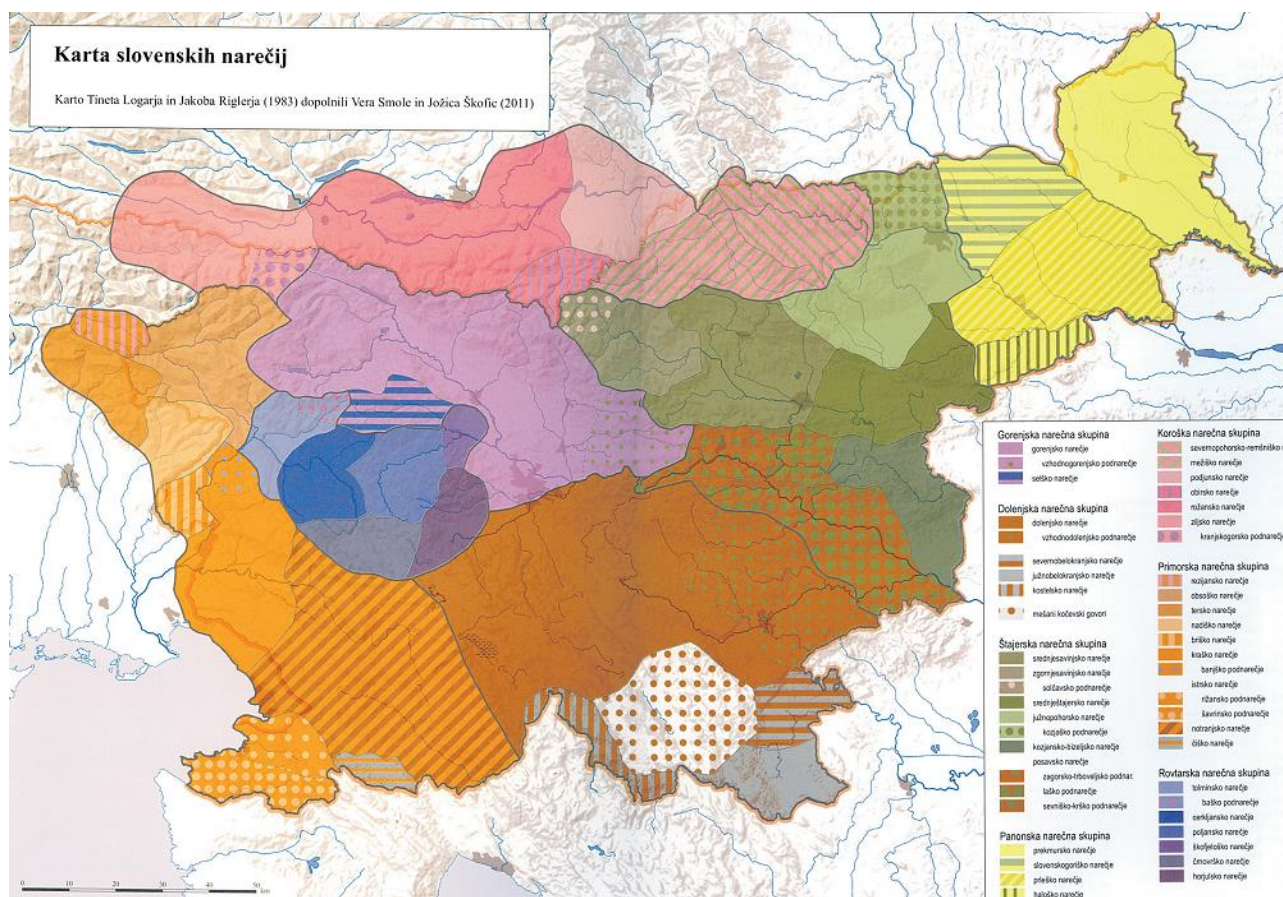
- ❖ razlika med branimi in prostogovorjenimi besedili
oz. z vnaprejšnjo tujejezično predlogo ali vsaj
seznanitvijo teme

Φ hitrost govora – ustrezno besedilnemu žanru (ne prehitro)

Φ barva glasu

Še vedno slovenska govorjena realnost ...

Dialektalna raznolikost slovenskega jezika (Smole-Škofic 2011
(Logar-Rigler 1983))

Komentarji, ideje, pravila
